

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

We willen een ‘groot verhaal’!

door *Léon Frissen*

De auteur is oud-gouverneur in Limburg en was voorzitter van de commissie die in 2010 de verkiezingsnederlaag van het CDA onderzocht en *Verder na de klap* publiceerde.

Bij het CDA is sprake van een merkwaardige paradox: de verkiezingsprogramma's ademen een solide, betrouwbare en behoudende koers, maar in de beeldvorming domineert de weifelachtigheid. Er is behoefte aan 'een groot verhaal', met werven-de leiders en waardevolle politiek.

Vaak zijn commentatoren in het buitenland beter in staat een overzichtelijk beeld te schetsen van de politieke situatie dan commentatoren in eigen land. Zo duiden de buitenlandse media al een week voor de Nederlandse parlementsverkiezingen van 12 september jongstleden op een uitzichtloze positie van het CDA: ‘Nach der historischen Wahlniederlage von 2010 droht eine weitere Schlappe.’¹ De partij kreeg de rekening gepresenteerd van een kabinet dat, zoals andere kabinetten de laatste tien jaar, niet de volle periode van vier jaar kon uitzitten. En de partij recupereert nog steeds van twintig zetels verlies als gevolg van een falend kabinet-Balkenende IV – zonder PVV. Terecht in de slag met een inhoudelijke en organisatorische reconversie. Partijtwisten over de samenwerking met de PVV waren bijkans dodelijk

tijdens een moeizaam proces van revitalisering. Uitglijers over de kwestie-Mauro en de Hedwigepolder strooiden extra zout in lang niet geheelde wonden. Lijsttrekker Sybrand van Haersma Buma was weliswaar onomstreden, maar kon door deze omstandigheden, ten opzichte van de andere kandidaten, niet in de *winning mood* komen.

Het operationaliseren van de aanbevelingen van *Verder na de klap* was in volle gang, maar kreeg omwille van de tijdsdruk weinig ruimte. Het rapport van het Strategisch Beraad, *Kiezen en Verbinden*, was een eerste aanzet. En toen waren er weer nieuwe verkiezingen. De goed verlopen oefening rond de lijsttrekkersverkiezing was vervolgens de opmaat naar de verkiezingen van 12 september 2012. Mijn stelling is dat dat het CDA heeft opgebroken. De interne organisatie van het CDA is broos, niet van deze tijd. De verantwoordelijkheden bleven onduidelijk en verdeeld. Op de vroegere ‘ijzeren ring’ was voorheen veel kritiek, maar ‘geen ring’ is het andere uiterste. Ik bespeur een grote afstand tussen potentieel CDA-electoraat en de vertegenwoordigers in de partijorganen als het gaat om de koers die zou moeten worden gevaren. De kern van het probleem – dat zowel aan de orde komt in mijn rapport als destijds in het rapport van de commissie-Gardeniers, uit 1994 – is ‘dat de partij die wil uitstralen “samen meer te kunnen”, de band in eigen gelederen is kwijtgeraakt’. En bovendien blijft de ontworteling het electoraat in de greep houden, ook bij PvdA en VVD. Zo kregen we te maken met de ervaring van ‘Dutch Christian democratic wild swings’.²

* * *

Het CDA heeft nu voor het eerst minder dan 1 miljoen kiezers weten aan te spreken. Zelfs in gebieden waar de SGP en de ChristenUnie vanouds goed scoren, haalt de VVD met gemak de eerste plek. In de steden is het nog schrijnender. Globaal stemde minder dan 5 procent in de grote steden op het CDA.³ De overstap van CDA, naar met name VVD, is gemakkelijk gemaakt, nu waardeoverdracht voornamelijk via ambtelijke instituties of de markt verloopt en nog nauwelijks via verbanden van mensen in de samenleving. Het kiezerslandschap in Nederland is in 2012 overwegend VVD-blauw gekleurd. Het contrast kan niet schriller met het groene landschap van 2007, toen het CDA nog met 41 zetels de grootste partij in de Tweede Kamer was. Rood bleef de overwegende kleur in de noordelijke provincies, de grote steden en enkele steden in het zuiden. Zo verliest het CDA in een paar jaar tijd 70 procent van zijn aanhang.

De volatiele kiezer wilde niet kiezen voor een partij die in de weer was met contraproductieve bewegingen, niet zozeer in bijeenkomsten van de partij, maar zeer zeker in de media. Natuurlijk waren er aanzetten, na 9 juni 2010, om 'inhoud en profiel' te verbinden met de kiezer. Natuurlijk waren er ontluikende ideeën om de partij te vernieuwen, nieuwe organisatievormen te zoeken, om niet verder geïsoleerd te raken van een opkomende netwerksamenleving. Maar de bereidheid om snel een nieuwe antenne te ontwikkelen voor de taal en codes van de eenentwintigste eeuw voelde ik onvoldoende. 'Zet de luiken open', was een van de aanbevelingen. Agendeer die thema's die bij het CDA passen.

Maar tijdens de laatste weken van de campagne werd duidelijk dat het CDA kwetsbaar bleef. De zaken waren niet op orde. Niet alle neuzen wezen in dezelfde richting, onge-

acht de poging daartoe door het Strategisch Beraad. De missie van het 'radicale midden' was snel uitgewerkt: het miste overtuigingskracht en kon de kern van de partij niet mobiliseren.

Als voorzitter van de evaluatiecommissie sprak ik in de zomer van 2010 met vele honderden kiezers en gekozenen. Wat hen vooral stoorde was dat er niet geluisterd werd, dat er geen leiderschap werd getoond. Zaken werden op hun beloop gelaten. Vele malen kwamen de oude culturele tegenstellingen tussen 'noord en zuid' daarbij aan de orde die de samenstellende delen van het CDA van oudsher onder spanning zetten.

Er is eerder sprake van een groter wordende kloof, dan dat leiders trachten het 'samen onder een dak'-gevoel voor potentiële kiezers van het CDA te overbruggen. Het missionaire (de 'C') is verloren geraakt. Het activisme (de 'A') is geen alledaagse vaardigheid meer van de gekozene, verstrikt als hij is geraakt in de octopus van de bureaucratie. Het democratische (de 'D') wordt in eigen gelederen onvoldoende beleefd als een verworvenheid van deze tijd, waar 'one man, one vote' er steeds meer toe zal gaan doen. Meerderheids- en minderheidsbesluiten worden te weinig gerespecteerd en daarna te veel uitgelegd met het blijven zoeken naar het eigen gelijk.

* * *

Wat mij opvalt is dat veranderingen in de partijcultuur, het bouwen aan onderling vertrouwen en openheid, moeilijk op gang komen. Ook de opbouw van een netwerk van kennis en kunde dat aansluit bij de samenleving en gebaseerd is op lotsverbondenheid en gemeenschapsvorming kwam niet of nauwelijks op gang. Er zou actief en iedere dag in grote kring nagedacht moeten worden over de toekomst van politieke partijen, over de

architectuur van de Europese Unie en de rol van Nederland daarbinnen, over de verhouding tot de megatrends die zich aandienen: de schuldconsolidatie, de nieuwe economische krachten in de wereld, de groei van de wereldbevolking, de energie- en grondstoffenschaarste, de digitalisering. Om zodoende op zoek te gaan naar een nieuwe missie. Een missie van ‘het zijn en niet van het hebben’, die niet is verinnerlijkt, niet is gevuld en niet wordt voorgeleefd. Het voorleven van (lokale) leiders van het cda in de (maatschappelijke) verbanden van mensen is essentieel. Te veel en te vaak is verkeerd voorleefgedrag zelfs onderwerp van gesprek.

Het indringendste wat ik ervaar is de onbekendheid van nieuwe generaties met ‘het grote verhaal’. Een ‘ingebakken cultuurkritische houding richting een samenleving van anonimiteit en bureaucratie’, die de onlangs overleden prof. dr. Alfons Dölle in *Verder na de klap* als wezenskenmerk van het cda duidde, krijgt daardoor steeds minder weerklank. De ‘C’ van de partij heeft zelfs kiezers op de Veluwe er niet van weerhouden massaal op de vvd te stemmen. In het zuiden is het missionaire van het cda als volkspartij verdampt door een gebrekkige kritische houding op het door de maakbaarheidsgedachte gedreven functionalisme binnen de overheid. De kleinschaligheid van de duizenden maatschappelijke instellingen in het zuiden is verdwenen en daarmee de betrokkenheid en vrijwillige maatschappelijke participatie. De paradox is dat van de toekomstige samenleving weer meer maatschappelijke betrokkenheid wordt gevraagd en dat zich nieuwe initiatieven van vermaatschappelijking (voorheen particulier initiatief) aandienen.

* * *

‘Het cda wanhoopt. Nog een paar verkiezingen en de laatste cda’er kan het licht uitdoen’ is een gebezigde term in de media. Zijn er nog kansen? Dwars of radicaal door het midden of anderszins? Ik heb de volle overtuiging dat die mogelijkheden voor het grijpen liggen. Het uitvoeren van *Verder na de klap* is wel essentieel.

1. Een verankering van onze waarden in de samenleving hangt niet af van nieuwe woorden, maar van nieuwe wegen om het te oefenen en in de praktijk te brengen. Een nieuw kompas om mensen de weg te wijzen naar een beschaafde toekomst. Het gaat erom door te zetten. Het vermogen om terug te keren naar de essentie van een nieuwe missie om daarna nieuwe stappen voorwaarts te zetten.

Vanaf het ontstaan van het cda, nu ruim een generatie geleden, ben ik dagelijks betrokken bij de activiteiten en initiatieven van deze beweging. Er moeten nieuwe stappen voorwaarts gezet worden om te vitaliseren. Daar hoort verdieping, verheffing en verzoening bij, maar vooral vermenschelijking. Omdat wij staan voor een waargemeenschap die de kwetsbaarheid en de kracht van het eigen bestaan nooit uit het oog mag verliezen. En dat geldt voor gewone en ongewone leden.

2. Volatiliteit en onvoorspelbaarheid van verkiezingen zijn voor iedere politieke beweging een last, maar ook realiteit. Het komt erop aan bij verkiezingen een van de hots-hots te zijn. De gunfactor gaat dan gauw een rol spelen. Het cda kende dat *band wagon*-effect tijdens de regeerperiodes van Lubbers en Balkenende, de PvdA met Bos en nu met Samsom, en de vvd met eerst Bolkestein en nu met Rutte. Volatiliteit en onvoorspelbaarheid zijn voor vele (markt)partijen in de

samenleving aan de orde. Het natuurlijke gezag van voorheen is verdwenen.

3. Een politieke beweging die naar buiten verkondigt dat 'samen kunnen we meer' ertoe doet, wordt afgestraft als dat naar binnen toe op zijn minst niet ook zo wordt beleefd. Met het gevolg een onzekere koers en onhelderheid op veel punten, hetgeen voor kiezers geen verankering tot gevolg heeft. 'Gedoe' levert nooit electorale winst op. Ook de Pvv en GroenLinks hadden daar last van.

4. Kiezersonderzoek leert dat disproportioneel veel CDA-kiezers in het midden, oosten en vooral zuiden van het land naar de Vvd zijn overgestapt en hiermee aangeven dat een weifelende koers wordt afgestraft. Bij het CDA is sprake van een merkwaardige paradox die doorbroken moet worden: onze verkiezingsprogramma's ademen een solide, betrouwbare en behoudende koers, maar in de beeldvorming wordt vervolgens weifelachtigheid uitgestraald. Ook het Vlaamse CD&V heeft hier last van, waardoor veel kiezers zijn vertrokken naar de NVA. Duitsland is tot nu toe een uitzondering en kent nog geen *wild swings*. Dat komt doordat CDU/CSU sinds Konrad Adenauer geen ruimte laat aan de rechterkant. En dat heeft weer alles te maken heeft met de lessen die de Duitsers na 'Weimar' leerden.

5. Het oude dogma van de 'gespreide verantwoordelijkheid' moet in eigen kring een pregnantere plek krijgen. Het CDA zou zich in de regio's en de steden moeten ontwikkelen als een activistische partij. Nieuwe lokale partijen als Leefbaar Rotterdam (tegen de overheersende bestuursstijl van de PvdA), Leefbaar Utrecht (tegen grootscheepse centrumplannen) en Red Amsterdam (tegen de Noord-Zuidlijn) zijn daar goede voorbeelden van. Nu het CDA

in de marges van het politieke landschap is teruggedrongen zijn er kansen om verkiezingsprogramma's voor de komende gemeenteraadsverkiezingen activistisch te formuleren. Ook hier zou het adagium van Alfons Dölle moeten gelden dat meerdere stromen binnen een federatief CDA mogelijk zouden moeten zijn. Met andere woorden: gemeentelijke CDA-afdelingen kunnen veel leren van hoe nieuwe lokale partijen zich voorbereiden op de komende verkiezingen voor de gemeenteraad.

* * *

De weg van herstel is een moeilijke. Maar een begaanbare. De adel van het CDA-model verplicht tot een steeds opnieuw oefenen en disciplineren van een waardepatrioel. Het grootste gevaar van het onbehagen en de wanhoop die je nu in sommige kringen tegenkomt is dat deze een selffulfilling prophecy zijn. Er is geen enkele reden om niet in de eigen kracht te geloven. Er is vooral behoefte aan 'een groot verhaal', met wervende leiders en waardevolle politiek, en met initiatieven waar Limburgers en Friezen zich weer behaaglijk bij gaan voelen. Wie steekt het spirituele haardvuur aan?

Noten

- 1 Stefan Gehrold en Olaf Wientzek, 'Niederlande. Unübersichtliches Bild vor dem Wahlgang', *Berichten von Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.*, 6 september 2012. Zie http://www.kas.de/wf/doc/kas_32019-1522-1-30.pdf?120906194602.
- 2 Stathis N. Kalyas en Kees Kersbergen, 'Christian democracy', *Annual Review of Political Science* 13 (2010), pp. 183-209.
- 3 Maurice de Hond en Josse de Voogd, *De Tweede Kamerverkiezingen van 12 september 2012*. Zie <http://maurice.oaip.nl/wp-content/uploads/2012/09/De-analyse-van-de-verkiezingsuitslag-van-TK2012.pdf>.